

VÝVOJ NÁRODNOSTNEJ SKLADBY OBYVATEĽSTVA BOHDANOVIEC NA POZADÍ DEJÍN OBCE

MATÚŠ BÉREŠ

BÉREŠ, Matúš: Development of Ethnic Composition of Bohdanovce at the Background of Town History, 2021, Vol. 3, Issue 2, pp. 71 – 82. DOI: 10.17846/CEV.2021.03.2.71-82.

ABSTRACT: Submitted paper deals with history of Bohdanovce with the accent on development of ethnic and language composition of inhabitants. Although the town is considered as Slovak nowadays, ethnic development in Bohdanovce reflected historical development in the state level, since Bohdanovce is situated near Hungarian border. Author focused on historical secular and church documents as well as oral history method (testimonies of those who remember) and analysis of historical document – school report of local primary school's pupil during Hungarian occupation (1938 – 1945).

KEY WORDS: Bohdanovce. Garbócz. Garbócz-Bogdány. Abov. Magyarization.

Bohdanovce sú stredne veľkou obcou na východnom Slovensku v regióne Abov, vo vzdialenosti asi 20 kilometrov východne od Košíc v Košickej kotline na západnom úpätí Slanských vrchov, 10 kilometrov severne od hranice s Maďarskom. V súčasnosti majú Bohdanovce 1062 obyvateľov (Bohdanovce – súčasnosť 2021) a svojou občianskou vybavenosťou plnia funkciu lokálneho centra pre menšie dediny v okolí – Nižný Čaj, Vyšný Čaj, Blažice, Rákoš, Vyšná Myšľa. Niekoľko storočná zdokumentovaná história Bohdanoviec vypovedá o spolužití rôznych národností a náboženstiev. Hlavnými zložkami obyvateľstva boli Slováci a Maďari, z menšej časti aj Židia, pričom je doložená značná previazanosť etnicity s náboženskou príslušnosťou – po maďarsky hovoriaci obyvatelia zväčša inklinovali k reformovanej cirkvi, resp. k židovstvu, po slovensky hovoriaca časť ku katolicizmu. Historickú multietnickosť Bohdanoviec a okolia odrážajú aj záznamy katolíckej cirkvi, ktoré vo všetkých schematizmoch košickej diecézy z rokov 1826 až 1915 uvádzajú, že na území farnosti Nižná Myšľa, kam patrili Bohdanovce, sa používa „lingua slavica et hungarica“ (v tomto poradí, Schematizmy košickej diecézy 1828 – 1915). V súčasnosti sú Bohdanovce plne slovenskou obcou, dodnes však pretrvalo náboženské rozdelenie, ako to opisuje miestna kronika rímskokatolíckeho farského úradu z obdobia po druhej svetovej vojne: „Väčšia čiastka sú katolíci a menšia, i keď lepší gazdovia, zámožnejší, sú reformáti – kalvíni“ (Kronika rímskokatolíckeho farského úradu Bohdanovce). Vývoj národnostnej skladby i jej aktuálna situácia však nevy-povedajú len o samotných Bohdanovciach, ale naznačujú aj celkový kontext života obyvateľov na zmiešaných územiach na slovenskom juhu.

NÁZOV OBCE

Obec Bohdanovce pozostáva z dvoch historických častí – Bohdanovce (maď. Bogdany, čítaj Bogdaň) a Garbovce (maď. Garbóc), ktoré dovtedy oddeľoval Bohdanovský potok, dnes pretekajúci stredom dediny. Názvy obidvoch pôvodných obcí majú slovanský pôvod. V prípade Bohdanoviec je pôvod názvu zrejmý, pochádza zo slova boh. Na Slovensku sú celkom tri Bohdanovce: Bohdanovce nad Trnavou, Šarišské Bohdanovce a Bohdanovce, ktorých históriou sa zaoberá tento článok. Obec Bogdanoviči sa nachádza aj v Chorvátsku, Bogdanówka v Poľsku a Bohdan (Богдан) sa nachádza na zakarpatskej Ukrajine. Navyše, aj v Maďarsku v Sabolčsko-satmársko-berežskej župe leží dedina Nyirbogdany (voľný preklad: „Brezové Bohdanovce“), ktorej názov odkazuje

na pôvodné slovanské (slovenské) osídlenie. Podobne sa dočítame aj na internetovej stránke obce: „Názov obce patrí do skupiny zemepisných mien vytvorených z osobných mien. Bogdan je osobné meno slovanského pôvodu, čo znamená Boží dar“ (Nyírbogdány története 2021). Ďalším príkladom je obec Dunabogdány (voľný preklad: „Dunajské Bohdanovce“) v Peštskej župe, no aj v dnešnom Rumunsku v župe Salaj sa nachádza obec s názvom Bogdana. Pomenovanie Garboviec pochádza z pomenovania stromu hrab, je jeho pomaďarčenou verzou. „Maďari prevzali názov tejto dediny ešte pred zmenou g > h v slovenčine, teda ešte pred koncom XII. stor. Maďarský názov Garbóc pochádza zo slovanského názvu Grabovc a keby sa bola v tejto dedine zachovala kontinuita pôvodného slovanského obyvateľstva a názov by bol prešiel prirodzeným vývinom v slovenskej reči, tak by sa dedina dnes nazývala Hrabovec“ (Varsík 1977, 28). Takto sa na východnom Slovensku nazýva napríklad obec Hrabovec (okres Bardejov), Nižný Hrabovec (okres Vranov nad Topľou) a Vyšný Hrabovec (okres Stropkov).

HISTORICKÝ VÝVOJ BOHDANOVIEC

V súvislosti s prvou písomnou zmienkou o Bohdanovciach sa často nesprávne uvádza rok 1299, ktorý sa vzťahuje na dielo maďarského historika Györgya Györfyho. Ten však „nesprávne sto-tožnil Bohdanovce (villa Bokdan) uvádzané v listine z r. 1299 s týmito Bohdanovcami, lebo doklad sa vzťahuje na Šarišské Bohdanovce, ktoré patrili k hradu Makovica“ (Varsík 1977, 31). Túto nesprávnu informáciu donedávna používal aj obecný úrad, ktorý napríklad v roku 1999 usporiadal oslavy 700. výročia prvej písomnej zmienky. V súčasnosti už samospráva aj na svojej internetovej stránke uvádza správny údaj (Bohdanovce – história 2021), a teda, že prvý bezpečný písomný doklad o Bohdanovciach pochádza až z roku 1335, keď uhorský kráľ Karol Robert z Anjou venoval majetky po zomrelom Dominikovi, synovi Lacka z rodu Abovcov z Nádoštu (dnešné Trstené pri Hornáde) palatínovi Viliamovi Drugethovi, pričom medzi týmito majetkami boli aj Bohdanovce (Prepoštský archív v Jasove). Ďalšia zmienka o Bohdanovciach je z roku 1337, keď pri opise územia Garboviec sa spomína most medzi Bohdanovcami a Garbovcami, vedúci zrejme ponad potok medzi v minulosti samostatnými dedinami. V rámci portálneho súpisu Abaujskej stolice v roku 1427 bolo v Bohdanovciach 21 port (usadlostí). V roku 1565 bolo podľa desiatkového registra obilnín v Bohdanovciach 12 sedliakov a 3 želiari s menami (priezviskami) Gob, Adam, Leoryncz, Mathe, Phylep, Maktha, Kodak, Erdely. Tieto mená sú zväčša maďarského pôvodu, čo napovedá aj o stave vtedajšej etnickej (jazykovej) skladby obyvateľstva, a teda o prerušení kontinuity pôvodného slovanského obyvateľstva. Navyše, v danom období v obci pôsobili farári reformovanej kresťanskej cirkvi (kalvíni), ktorí boli maďarského pôvodu. V roku 1715 boli v Bohdanovciach len 4 poddaní, neskôr tento počet postupne narastal a v priebehu 18. storočia v Bohdanovciach znovu vznikla aj slovenská menšina. Väčšinou konfesiou v obci boli v roku 1746 kalvíni (72 kalvínov, 8 rímskokatolíkov, 1 gréckokatolík, 46 detí) (Varsík 1977, 32). V roku 1771 vykonali v Bohdanovciach i okolitých dedinách košickí jezuiti misiu: „Celý rok sme takto prechádzali krajom, píše sa v kronike, ‚z dediny do dediny‘. Pri týchto misiách sa mnohí vrátili do cirkvi svojich otcov“ (Krapka – Mikula 1990, 219). Dôležitá prisťahovalecká vlna slovenského obyvateľstva prebehla v druhej polovici 18. storočia a začiatkom 19. storočia. V roku 1851 boli Bohdanovce ešte maďarsko-slovenská obec (106 kalvínov, 93 rímskokatolíkov, 90 židov), ale v roku 1900 v rámci maďarského sčítania ľudu, keď už Bohdanovce a Garbovce vystupovali ako jedna obec, bola v prevahe slovenská národnosť (Varsík 1977, 31 – 32).

HISTORICKÝ VÝVOJ GARBOVIEC

Prvá písomná zmienka o Garbovcích je z roku 1337. V listine spisujúcej majetky benediktínskeho opátstva v Krásnej nad Hornádom sa opisujú hranice Garboviec: „Hranice Garboviec, ktoré sa začínajú na rieke Olšave a dostávajú sa na Garbocký potok a popri tomto potoku smerujú k veľkému lesu, kde sa končia na Garbockom potoku pri cestičke vedúcej z dediny Vyšná Myšľa na hrad Slanec. Ďalej smerovali hranice smerom na západ popri ceste vedúcej z dediny Slanec do Košíc a dotýkali sa hraníc Bohdanoviec a kostola vystavaného na konci dediny Garboviec; hranica tu prišla k mostu, ktorý existoval medzi dedinami Garbovce a Bohdanovce. Nakoniec sa hranice Garboviec dotýkali aj istej zeme myšľianskeho prepošstva, ktorú obrábali obyvatelia Blažíc“ (Kušnírová – Anna 2018, 13 – 14). Garbovce vtedy patrili benediktínskemu opátstvu v Krásnej nad Hornádom, ktorého úlohou bolo „paralyzovať vyskytujúce sa či dožívajúce pohanské kultové návyky, ktoré v tých časoch prežívali v niektorých obciach“ a ktoré „patrí k najstarším doteraz známym kláštorom na východnom Slovensku“ (História Krásnej nad Hornádom 2021). Podľa portálnych súpisov malo opátstvo v roku 1427 v Garbovcích 10 port a v roku 1553 celkom 5 port. „V pohnutých časoch reformačných sa majetky opátstva v Krásnej nad Hornádom dostali do rúk ostrihomskej kapituly a r. 1605 ich zasa Štefan Bocskai daroval mestu Košice – medzi nimi boli aj Garbovce“ (Varsík 1977, 29). V roku 1565 bolo podľa desiatkového registra z obilnín v Garbovcích 9 poddaných s menami (priezviskami) Macskos, Borsi, Stank, Bodor, Botka, Nemet alebo Nemec. Aj v tomto prípade ide zväčša o mená maďarského pôvodu (okrem slovenského mena Stank), čo napovedá o národnostnej skladbe obyvateľstva, a teda aj tu, rovnako ako v Bohdanovciach, bola pretrhnutá kontinuita pôvodného slovenského osídlenia. Navyše, aj tu pôsobili maďarskí kalvínski farári. V roku 1746 tu prevažovali kalvíni (26 kalvínov, 12 rímskokatolíkov, 1 gréckokatolík, 1 evanjelik, 21 detí) a aj v roku 1773 sa rozprávalo v obci prevažne po maďarsky a bola tu aj kalvínska fara. O storočie neskôr, v roku 1851 už v obci prevyšoval počet rímskokatolíkov, „ktorí boli v podstate slovenského pôvodu, nad kalvínmi (116 r. kat. a 86 kalv.)“ (ibid., 29 – 30). Miestny notár Greskovits na dotazník Frigyesa Pestyho (z rokov 1864 – 1865) podal svedectvo o vtedajšej národnostno-náboženskej situácii v Garbovcích: „Domorodci sú maďarskej reči, medzi prisťahovalcami sú Slováci. Skôr v celom údolí Olšavy žili reformovaní Maďari, potom, čo sa v Myšli usadili jezuiti, začali násilím znova obracať ľudí na katolíctvo a taktiež násilím zavádzali slovenský jazyk. To zreteľne spomínajú protokoly cirkvi“ (Petrov 1927, 1). Autor tu zaiste hovorí o jezuitoch sídliačich v prepoštvie v Nižnej Myšli, ktoré dostali od cisára Ferdinanda III. v roku 1643 (Krapka – Mikula 1990, 96). Jednou z najdôležitejších udalostí v rozvoji obce bola výstavba železnice. Obec leží pri železničnom ťahu Košice – Čierna nad Tisou a železnica spájajúca Garbovce s Košicami, ktorú obyvatelia Bohdanoviec využívajú dodnes, bola postavená v roku 1873 (Stručný vývoj železničnej siete na Slovensku 2021).

SLOVENSKÉ A MAĎARSKÉ OSÍDLLENIE PO ZLÚČENÍ OBCE

Vzhľadom na prirodzenú blízkosť dvoch obcí došlo koncom 19. storočia (Varsík 1977, 27) k zlúčeniu Garboviec a Bohdanoviec pod jednu politickú obec, toho času s názvom Garbócz-Bogdány. Najstarší údaj o spojenej obci, ktorý sa podarilo zistiť, je z roku 1892 (Jekelfalussy 1892, 1138). K zlúčeniu obcí teda došlo najneskôr v tomto roku.

	1900	1910
počet obyvateľov	501	483
slovenský materinský jazyk	270	103
maďarský materinský jazyk	220	379
nemecký materinský jazyk	11	1
slovom vedia po maďarsky	318	397
rímskokatolíci	307	289
reformovaní kresťania (kalvíni)	125	112
židia	41	36
gréckokatolíci	28	45
evanjelici	–	1
gramotní	249	268

Tabuľka 1 Výsledky sčítania obyvateľov v Bohdanovciach v rokoch 1900 a 1910 (A Magyar Korona országainak 1900. Évi népszámlálása 1. A népesség általános leírása községünkint 1902, 203, A Magyar Korona országainak 1910. évi népszámlálása 1. A népesség általános leírása községünkint 1912, 201)

V tabuľke vyššie sú uvedené výsledky sčítania obyvateľov z rokov 1900 a 1910 v Bohdanovciach, ktoré v danom čase spadali v rámci Abaujskej župy pod Füzerský slúžnovský okres. V priebehu 10 rokov môžeme vidieť výrazné zmeny v prospech maďarčiny u obyvateľov obce, teda pokles počtu Slovákov, resp. občanov s materinským jazykom slovenským o 62 % (167 ľudí) a nárast občanov s materinským jazykom maďarským o 72 % (159 ľudí). Z daného obdobia nie je známe žiadne presídľovanie obyvateľstva, ktoré by mohlo takéto veľké a rýchle zmeny vysvetliť, ide preto o údaje svedčiacie o silnej maďarizácii a tieto dáta odrážajú buď jej výsledok, alebo, čo sa zdá pravdepodobnejšie, vznikli umelo s cieľom ponúknuť vláde v Budapešti priaznivé údaje o národnostnej otázke, prípadne mohli tieto dáta slúžiť ako podklad pre následné maďarizačné vzdelávanie v školách. Kvantitatívne údaje o postupe maďarizácie uvádza v svojej knihe Gusztáv Beksics, ktorý v roku 1883 považuje Abovskú župu už za prevažne maďarskú (Beksics 2000, 6). V každom prípade však dáta z uvedených sčítaní obyvateľstva treba chápať v dobovom kontexte maďarizačnej politiky uhorskej vlády konca 19. a začiatku 20. storočia, ktorá sa snažila vytvoriť jednotný maďarský národ na jazykovom základe.

Po prvej svetovej vojne, ktorej koniec smeroval k najzásadnejším udalostiam v dejinách Slovákov, sa Bohdanovce stali súčasťou novovzniknutej Československej republiky. Územnosprávne sa v roku 1920 obec nachádzala v župe Abauj-Turňa, v okrese Ždaňa a bola sídlom nižšej územnej jednotky (časti okresu) – notariátu (Menoslov obcí na Slovensku 1920, 5). Štátová zmena prirodzene viedla k ďalšej zmene – názov obce sa zmenil z Garbócz-Bogdány na Bohdanovce, ktorý s prestávkou nesie dedina dodnes. Politické zmeny sa znova odzrkadlili aj v demografických zápisoch. Vzhľadom na už neuplatňovanú maďarizačnú politiku bolo v roku 1924 v obci identifikovaných viac než trikrát viac Slovákov ako pred 14 rokmi. Vývoj pomeru národnostného zastúpenia obyvateľov Bohdanoviec v priebehu troch desaťročí je zobrazený v tabuľke nižšie.

	1900	1910	1924
počet obyvateľov	501	483	439
Slováci	270	103	331
Maďari	220	379	78
Nemci	11	1	6
Židia	41	36	23

Tabuľka 2 Národnostný vývoj v Bohdanovciach medzi rokmi 1900 až 1924 (A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása 1. A népesség általános leírása községünkint 1902, 203, A Magyar Korona országainak 1910. évi népszámlálása 1. A népesség általános leírása községünkint 1912, 201, Soznam obcí župy Košickej a jej administratívne rozdelenie, 18)

Obdobie, keď sa Bohdanovce vrátili k pomadžarčenému názvu, sa začalo na jeseň v roku 1938. V čase narastajúceho napätia v Európe a bujnenia Nemeckej ríše pred druhou svetovou vojnou si na úkor susedných štátov územne prilepšilo aj Maďarsko. V prípade Česko-Slovenska sa tak stalo na základe Viedenskej arbitráže, ktorá sa za účasti zástupcov Nemecka, Talianska, Maďarska a Česko-Slovenska uskutočnila 2. novembra 1938. Takto bolo v prospech Maďarska odstúpené územie s rozlohou zhruba 12 000 km² a viac než miliónom obyvateľov. Toto so sebou prirodzene prinieslo na odstúpenom území aj zmenu v národnostnej a školskej politike. Súčasťou anektovaného územia boli aj Bohdanovce. Keď 11. novembra 1938 triumfálne na bielom koni vstúpil do Košíc maďarský regent Miklós Horthy, vo svojom prejave, čítajúc po slovensky, uviedol: „Budte presvedčení, že spolucítiaca láska celého maďarského národa zabezpečí vám mimo zvýšenia životnej úrovne aj úplnú slobodu slovenského jazyka a kultúry“ (Horthy po slovensky 2009). Realita na južnom Slovensku po anexii Maďarskom však, ako je známe, bola iná. Tejto téme sa vo svojich publikáciách dlhodobo venoval napríklad historik Ladislav Deák (2002, 2003, 2005). Viacero konkrétnych prípadov národnostného útlaku vrátane fyzického násillia, ktorý zažívali Slováci na obsadenom území vrátane okolia Košíc, spomína vo svojom príspevku aj Viliam Jablonický (2011). Na anektovaných územiach dochádzalo k násilnej maďarizácii cez školskú politiku. Legitimizácia tohto procesu vychádzala z viacerých predpokladov. Zrejme najvýznamnejším bolo tendenčné sčítanie obyvateľov v Uhorsku z roku 1910, dochádzalo však tiež k prepúšťaniu slovenských učiteľov zo škôl z dôvodu údajnej štátnej nespoľahlivosti alebo k vyhánaniu za pomoci štátom organizovaných teroristických skupín szabadcsapatok podporovaných miestnymi alebo prichodivšími Maďarmi. Vo výučbe následne pokračovali maďarskí učitelia, pretože slovenskí neboli k dispozícii. Maďarizácii však napomáhal aj finančný tlak. Ako sa spomína v prípade z obce Šemša pri Košiciach (Jablonický 2011, 64), chudobné slovenské rodiny boli nútené umiestniť svoje deti do maďarskej školy, pretože tú pomáhal financovať maďarskou vládou dosadený správca miestneho grófskeho statku, na druhej strane, slovenskú školu by si museli financovať rodičia sami. Celkovo sa na anektovanom území pomadžarčilo 415 ľudových a mešťianskych škôl, ktoré navštevovalo celkom 56 459 detí (Jablonický 2011, 62).

ÁLTALÁNOS ADATOK. 1

1. A tanuló családi és utóneve :
Kalposz Tereza

2. Születési helye :ország,
Magyarmegye,
Abovskóközség,
Garbócbogdány

3. Születési ideje : 19*31*.....hó *február*.....n.

4. Vallása :
Római Katolikus

5. Anyanyelve :
slovák

6. Beszél-e magyarul ?
igen

7. Ezenkívül mily nyelv(ek)en beszél ?
slovák

8. Beoltatott : évben.

9. Újra oltatott : évben.
1938

10. Hány évig járt óvodába ?

11. A tanuló atyjának (anyjának, gyámjának) családi és utóneve :
Kalposz Mihály

12. A tanuló atyjának (anyjának, gyámjának) foglalkozása :
művelődés

Garbócbogdány, 19*38* évi *janus*.....hó *7*.....n.

Garnaspeny
 tanító, igazgató-tanító.

Obrázok 1 Úvodná strana žiackej knižky z roku 1938 (osobný archív autora)

V rámci lokálneho výskumu oral history som sa dopracoval k výpovedi pamätníčky Terézie Vasilovej (nar. 1931), ktorá v čase Viedenskej arbitráže chodila do druhého ročníka základnej školy (elementárnej ľudovej školy) v Bohdanovciach, pričom pred obdobím arbitráže po maďarsky nerozprávala. „Maďari tu prišli asi v tridsiatom ôsmom roku a vtedy som už za sebou mala prvý ročník slovenskej školy. A keď prišli, tak som chodila do druhého ročníka a stala som sa Maďarkou. [...] Ťažko bolo. Ťažko bolo veľmi. Ťažko bolo chodiť na maďarčinu“ (Vasilová 2019). Navyše, v rámci výskumu som sa dopracoval aj k jej žiackej knižke (éretesítőkönyv) z predmetného obdobia. Na obrázku 1 môžeme vidieť úvodnú stranu zo žiackej knižky pani Vasilovej, kde sú uvedené jej základné osobné údaje ako meno, dátum narodenia a podobne. Za pozornosť stojí fakt, že z opytovaných 12 položiek tvorí téma jazyka až jednu štvrtinu, a to kolónky 5., 6. a 7. V bode číslo 5 je uvedený materinský jazyk „slovenský“, v bode číslo 6 je na otázku „Hovorí po maďarsky?“ odpoveď „áno“ a v bode číslo 7 je na otázku „Akým ešte iným jazykom rozpráva?“ odpoveď „po slovensky“. Zrejme najzaujímavejšou položkou na tejto strane je však bod číslo 2, kde je ako „miesto narodenia“ uvedené „Maďarsko, Abovsko-Turnianska župa, Garbócbogdány“, hoci Bohdanovce v čase narodenia pani Vasilovej v roku 1931 (bod číslo 3) boli súčasťou Československej republiky. Maďarský štát takýmto spôsobom zrejme demonštroval neuznanie faktu vytvorenia Česko-Slovenska, a teda odtrhnutia časti územia tzv. veľkého Maďarska (Nagy-Magyarország), a zdôrazňoval neprerušenu kontinuitu trvania svätostefanskej ríše.

5

ÉVVEGI ÉRTESEÍTŐ.

Holcson József

a mindennapi elemi iskola II. osztályának tanulója az
1938./1939. iskolai év végén a következő osztályzatot
érdemelte:

Magaviselete	<i>kiemelkedő</i>		
Szorgalma	<i>kiemelkedő</i>		
Előmenetele:	Hit- és erkölcstan	<i>kiemelkedő</i>	
	Ma- gyar nyelv	a) Beszéd- és értelemgyakorlatok	<i>kiemelkedő</i>
		b) Olvasás és olvasmánytárgyalás	<i>kiemelkedő</i>
		c) Írás	<i>jó</i>
		d) Fogalmazás	<i>jó</i>
		e) Helyesírás és nyelvi magyarázatok	<i>jó</i>
	Számolás és mérés	<i>kiemelkedő</i>	
	Rajz	<i>jó</i>	
	Ének	<i>kiemelkedő</i>	
	Kézimunka	
Testnevelés	<i>kiemelkedő</i>		
Mulasztott	félnapot.		
Nem igazolt	félnapot.		
Kelt	<i>Garamszőlőskert, 1939. június</i> hó 7. n.		
<i>Garamszőlőskert</i>	igazgató-tanító (gendnökösi helyettes)	<i>Garamszőlőskert</i> tanító.		

Obrázok 2 Koncoročné hodnotenie žiaka za 2. ročník ZŠ z roku 1939 (osobný archív autora)

Na obrázku 2 môžeme vidieť koncoročné hodnotenie výsledkov pani Vasilovej za 2. ročník základnej školy. Maďarskému jazyku sú venované riadky a) – e), pričom slovenský jazyk sa medzi vyučovanými predmetmi nenachádza a nie je uvedený ani vo vysvedčeniach zo žiadneho z vyšších ročníkov.

Zaujímavé informácie môžeme nájsť aj na úvodnej strane žiackej knižky (obrázok 3) pani Vasilovej pre druhý stupeň základnej školy (vtedy od 7. ročníka), kde sú ako miesto narodenia opäť spomenuté Bohdanovce ako obec v Maďarsku a kde sú otázkam jazyka venované znova 3 kolónky. V tomto prípade sú však otázky formulované inak. V bode 5 je ako „materinský jazyk“ uvedený „maďarský“, bod 6 zisťuje „Ak nie je materinským jazykom maďarčina, aký je to jazyk?“, pričom odpoveď je „žiaden“ a v bode 7 je na otázku „Akým ešte jazykom rozpráva?“ uvedené „po slovensky“. Keďže podľa údajov v žiackej knižke materinský jazyk pani Vasilovej bol v roku 1938 slovenčina, v roku 1944 to už však bola maďarčina, na tomto príklade môžeme vidieť podobný vývoj ako v prípade údajov zo sčítania obyvateľstva v rokoch 1900 a 1910, keď sa postupujúci proces maďarizácie prejavoval aj na umelo sa meniacich dátach o materinskom jazyku občanov (pozri tabuľku 1 a tabuľku 2). Pani Vasilová dodnes dokáže hovoriť plynule po maďarsky, hoci v bežnom živote používa od malička slovenčinu, resp. jej abovský dialekt. Autorom podpisu v spodnej časti je miestny učiteľ Jenő (Eugen) Kónya, rodák z Bohdanoviec, ktorého vzdialená príbuzná (dcéra jeho sesternice) Eva Kaduková dodnes žije v obci (Kaduková 2020).

SZEMÉLYI ADATOK. 1

1. A tanuló családi és utóneve: Helfer Teréz
(esetleges megkülönböztető mellékneve): _____

2. Születésének helye: Garbócsodány város-
Abony-Torna község
_____ megye
Magyar ország.

3. Születésének ideje: 1931 évi október hó 16 napján.

4. Vallása: rom. kat.

5. Anyanyelve: magyar

6. Ha nem magyar anyanyelvű, beszél-e magyarul? _____

7. Ezenkívül még milyen nyelven beszél? slovákul

8. Oltották 19____ évben.

9. Újraoltották 19____ évben.

10. Hány évig járt óvodába? _____

11. Az apa (anya v. gyám) családi és utóneve: Helfer Miklós

12. Az apa (anya v. gyám) foglalkozása: művelő

Kelt: Garbócsodány 1944 évi jan. hó 30 napján.

 tiszte
 (igazgató-tanító, igazgató).

Ez az értesítőkönyv 24 számozott oldalból áll.

Obrázok 3 Úvodná strana žiackej knižky na 2. stupni ZŠ z roku 1944 (osobný archív autora)

V oblasti je navyše zdokumentované previazanie etnicity s konfesiou. V období okolo polovice 20. storočia podľa spomienok pani Vasilovej v dedine po maďarsky rozprávali predovšetkým veriaci reformovanej kresťanskej cirkvi (kalvíni), katolícka väčšina rozprávala po slovensky. „My katolíci sme hovorili nárečím, Ľutoreli sme, no a kalvíni, oni maďarovali, boli takí ako Maďari“ (Vasilová 2019). Aj neskôr narodený obyvateľ Bohdanoviec Štefan Hegedúš (nar. 1957), veriaci reformovanej kresťanskej cirkvi, potvrdzuje tento fenomén: „Môj dedo, keď ešte žil, bol prísny, to bola maďarčina, žiadna slovenčina. Keď som potom prišiel do slovenskej základnej školy, sedel som v prvej lavici aj s kamarátom Ľudovítom Kozárom, a nevedeli sme po slovensky ani slovo. Aj v kostole sme mali vtedy po maďarsky...“ (Hegedúš 2020). Je zaujímavé, že toto previazanie konfesie s jazykom, zaznamenané v Bohdanovciach už v 16. storočí, ktoré bolo aj predmetom rekatolizačných misií jezuitov v oblasti, pretrvalo do 20. storočia. Navyše, v okolitých obciach dodnes jestvujú drobné spoločenstvá po maďarsky hovoriacich kalvínov (Vyšný Čaj, Bidovce), ktoré sa však postupne asimilujú a ich jazyková odlišnosť zaniká.

ŽIDIA V BOHDANOVCIACH

V Bohdanovciach žila v minulosti početná komunita Židov. Cirkevne spadali pod rabinát v neďalekej obci Ždaňa (A Magyar Korona országainak helységnévtára 1892). Podľa sčítaní obyvateľstva z konca 19. storočia ich žilo v Bohdanovciach 58, pričom postupne tento počet klesal. Definitívny koniec izraelského osídlenia v Bohdanovciach priniesli až udalosti holokaustu, keďže fašistické Maďarsko, ktorého súčasťou počas druhej svetovej vojny Bohdanovce

boli, sa taktiež, najmä s blížiacim sa koncom vojny, podieľalo na všetkých formách prenasledovania Židov. Podľa pamätníčok Terézie Vasilovej, Jolany Krajcarovej a Anny Baltesovej Židia v Bohdanovciach pracovali ako krčmári, mäsiari a prevádzkovatelia predajne zmiešaného tovaru. Z vlastných mien uvádzajú Rozner, Friedman (kramár), Ziegler, Moskowit (mäsiar), Goldstein a Schwartz (krčmár) (Krajcarová 2019, Vasilová 2019, Baltesová 2013). Najvýznamnejším bohdanovským Židom a najvýznamnejším rodákom obce vôbec bol syn krčmára a neskôr komunistický funkcionár Tibor Bohdanovský, rodený Schwarz,¹ ktorý počas druhej svetovej vojny unikol z maďarského pracovného tábora a neskôr sa angažoval v Červenej armáde pri oslobodzovaní územia Česko-Slovenska. Stal sa tiež členom Komunistickej strany Slovenska a zastával viacero ústavných funkcií v slovenskom i česko-slovenskom parlamente, ako aj na vtedajšom Ministerstve poľnohospodárstva ČSSR ako námestník ministra (Vojenský historický archív, Manda 1996, 2). Dá sa predpokladať, že Židia v Bohdanovciach používali spočiatku nemčinu, neskôr pravdepodobne najmä maďarský jazyk. Ako uvádza Gusztáv Beksics v roku 1883, „Židia sa masovo pomaďarčujú. Iba ich malé percento ešte nevie po maďarsky. [...] Židia, ktorí sa ešte nepomaďarčili, vo výkazoch vzťahujúcich sa na priemysel a obchod, uvádzajú v rubrike Nemcov. Ale oveľa skôr sa pomaďarčia ako Nemci...“ (Beksics 2000, 57). Navyše, keďže Bohdanovce sa nachádzajú v blízkosti metropoly Košice, mohlo byť toto pomaďarčovanie z pracovných dôvodov ešte intenzívnejšie. Aj podľa spomienok pamätníkov používali miestni Židia predovšetkým maďarčinu (Kaduková 2020, Vasilová 2019). Spolužitie väčšinového obyvateľstva bolo podľa pamätníčok bezproblémové. Terézia Vasilová spomína typickú výpomoc so sobotným udržiavaním ohňa v susednom dome rodiny Moskowitovcov, keďže Židia dodržiavali náboženský zákaz pracovať (Vasilová 2019) a Anna Baltesová si spomína na návštevy z detských čias v rodine Goldsteinovcov, keď si majoritné deti obliekali židovské „panské šaty“, ktoré boli nezvyčajné pre vtedy do tradičných krojov odievané deti (Baltesová 2013). V období holokaustu sa ani bohdanovskí Židia (vtedy na území Maďarského kráľovstva) nevyhli perzekúciám a následnej fyzickej likvidácii. Ako vo svojom hlásení z roku 1945 uvádza prednosta MNV v Bohdanovciach, „maďarské úrady v mesiaci apríl 1944 dali popísať všetkých židov nachádzajúcich sa v obchode. Ich dali dopraviť do táborov. Hnutelné veci boli inventárované, protihodnota za hnutelné veci bola do Budapešti odoslata. Nemovité veci, pozemky ako aj byty boli vydané chudobným občanom do prenájmu. Živnostenské oprávnenia od židov boli odňaté“ (ŠA KE 1945). Napokon uvádzam aj detskú riekanku s dobovým – antisemitským textom v pôvodnom miestnom nárečí: „Čekaj, čekaj, Židziku, budzeš kopac s motyku, nebudzeš ty vecej panom na Felvideku“ (Baltesová 2013). Žiaľ, dnes už v obci podľa sčítania obyvateľov nežije žiaden príslušník židovského vierovyznania alebo židovského národa. Pamiatkou poukazujúcou na niekdajšie izraelské osídlenie v obci je starý a značne zanedbaný cintorín. Obsahuje 25 náhrobných kameňov.

1880	1910	1921	1930	1941
58	36	29	26	18

Tabuľka 3 Vývoj počtu židovského obyvateľstva v Bohdanovciach v rokoch 1880 – 1941 (A Felvidék településeinek vallási adatai 1999, 239)

¹ V období po holokauste si preživiť Židia v snahe splynúť s väčšinovým obyvateľstvom nezriedka menili priezviská, ako o tom píše v monografii o dejinách Židov aj Ján Mičko: „V snahe zamaskovať maďarský a židovský pôvod dochádzalo mnohokrát aj ku zmene rodinného priezviska“ (Mičko 2014, 124). Predpokladáme, že rovnako to bolo v prípade Tibora Bohdanovského, rodeného Schwarza.

Dňa 19. januára 1945 sovietska armáda oslobodila územie Bohdanoviec a obec sa znova začlenila pod správu Česko-Slovenska (Kronika rímskokatolíckeho farského úradu Bohdanovce). Nasledovala obnova spoločného štátu Čechov a Slovákov, povojnový hospodársky rozvoj a obdobie bez vojenských konfliktov. Návrat pokojného života ilustroval aj fakt, že v roku 1947 bol v Bohdanovciach dokončený a o dva roky neskôr konsekrovaný katolícky kostol sv. Margity Márie Alacoque. Po vybudovaní železnice v roku 1873 nastal desaťročie od ukončenia druhej svetovej vojny ďalší významný hospodársko-kultúrny posun v živote obce, a to jej elektrifikácia. Došlo k nej v roku 1956 (Kronika obce Bohdanovce). Bohdanovce sa neskôr stali strediskovou obcou so službami pre okolité menšie dediny, čo do určitej miery pretrváva dodnes.

2011	slovenská	maďarská	rómska	rusínska	česká	iné	nezistené
národnosť	938	7	5	1	5	1	76
materinský jazyk	924	13	1	10	5	3	77
najčastejšie používaný jazyk v domácnosti	867	10	0	10	1	5	140
	rímsko-kat.	grécko-kat.	kalv.	žid.	iné	bez v.	nezistené
vierovyznanie	646	32	169	0	37	63	86

Tabuľka 4 Štruktúra obyvateľstva v Bohdanovciach podľa národnostných ukazovateľov a vierovyznania v roku 2011 (Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011)

Vyššie je uvedená aktuálna tabuľka štruktúry obyvateľstva Bohdanoviec podľa vybraných etnických ukazovateľov a vierovyznania. Podľa ostatného sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2011 bolo v Bohdanovciach z 1033 obyvateľov 938 slovenskej národnosti, 7 maďarskej, 5 rómskej, 5 českej, 1 rusínskej, 1 inej a 76 nezistenej. Konfesionálna štruktúra obyvateľstva bola nasledovná: rímskokatolíci 646, reformovaní (kalvíni) 169, gréckokatolíci 32, židia 0, iné vyznania 37, bez vyznania 63, nezistené 86. Môžeme teda konštatovať, že Bohdanovce sú v súčasnosti plne slovenskou obcou.

SUMMARY

Historical ethnic division of Bohdanovce reflects historical ethnic division in the region, but it has much in common also with situation in Abov region and other Slovak-Hungarian border regions. Although ethnic division of Bohdanovce is part of history and the town is now fully Slovak, there are still two main religious groups in Bohdanovce – Catholic church and Reformed Christian church (Calvinists) – resembling former ethnic and linguistic division of Bohdanovce. The third important ethnic and religious group, Jews, were exterminated during the second world war and survivors never came back to their birthplace. The only remembrance of Jewish community is abandoned Jewish cemetery. Examples of natural peaceful coexistence of various ethnic groups and confessions are confronted with artificial state interventions mentioned in the paper. That

demonstrates the fact that unfortunately, natural ethnic diversity is often being abused by political elites striving to reach their political goals.

LITERATÚRA

- A *Felvidék településeinek vallási adatai*. 1999. Budapest: Központi statisztikai hivatal. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_vallasi_Felvidek_1880-1941_01/?pg=240&layout=s [12. 12. 2020].
- A *Magyar Korona országainak 1900. Évi népszámlálása I. A népesség általános leírása községeinkint*. 1902. Budapest: Magyar királyi központi statisztikai hivatal. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=260&layout=s [15. 12. 2020].
- A *Magyar Korona országainak 1910. évi népszámlálása I. A népesség általános leírása községeinkint*. 1912. Budapest: Magyar királyi központi statisztikai hivatal. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1910_01/?pg=268&layout=s [15. 12. 2020].
- Arcibiskupský archív v Košiciach*. Schematizmy košickej diecézy za roky 1826, 1828, 1833, 1840, 1855, 1871, 1881, 1893, 1915.
- Beksics, Gusztáv. 2000. *Maďarizácia a pomadžarčovanie s osobitným zreteľom na naše mestá*. 1883. Bratislava: R-COOK.
- Bohdanovce – história*. 2021. <http://www.bohdanovce-ke.sk/-historia> [10. 01. 2021].
- Bohdanovce – súčasnosť*. 2021. <http://www.bohdanovce-ke.sk/-sucasnost> [10. 01. 2021].
- Deák, Ladislav. 2002. *Viedenská arbitráž. Dokumenty I*. Martin: Vydavateľstvo Matice Slovenskej.
- Deák, Ladislav. 2003. *Viedenská arbitráž. Dokumenty II*. Martin: Vydavateľstvo Matice Slovenskej.
- Deák, Ladislav. 2005. *Viedenská arbitráž. Dokumenty III*. Martin: Vydavateľstvo Matice Slovenskej.
- História Krásnej nad Hornádom*. 2021. <http://www.kastielkrasna.sk/sk/historia-krasnej-nad-hornadom> [01. 02. 2021].
- Horthy po slovensky*. 2010. <https://www.youtube.com/watch?v=z-NXSE2NyCw> [10. 01. 2021].
- Jablonický, Viliam. 2011. Represie na nemaďarskom obyvateľstve na okupovanom južnom Slovensku po roku 1938 a ich odraz v spoločenskom a kultúrnom vedomí. In: Mitáč, Ján (ed.). *Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938 – 1945*. Bratislava: ÚPN, 62 – 64.
- Jekelfalussy, József (ed.). 1892. *A Magyar korona országainak*. Budapest: Országos magyar királyistatisztikaihivatal. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1892_helysegnevtar/?pg=0&layout=s&query=Garb%C3%B3cz [12. 12. 2020].
- Krapka, Emil – Mikula, Vojtech (eds.). 1990. *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*. Cambridge (Kanada): Dobrá kniha.
- Kronika obce Bohdanovce*.
- Kronika rímskokatolíckeho farského úradu Bohdanovce*.
- Kušnírová, Dana – Anna, Peter. 2018. *Blažice*. Košice: JES.
- Manda, František. 1996. Za Tiborom Bohdanovským. In: *Rolnícke noviny* 67/236, 2.
- Menoslov obcí na Slovensku*. 1920. Bratislava: Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska.
- Mičko, Ján. 2014. *Dejiny Židov v Košiciach a ich spolupráca s ekumenickým spoločenstvom*. Košice: Spolok slovenských spisovateľov.
- Nyírbogdány története*. 2021. <http://www.nyirbogdany.hu/index.php/informaico/telepulestortenet> [10. 01. 2021].
- Petrov, Alexej. 1927. *Sborník Fr. Pestyho: Helység névtara – Seznam osad v Uhrách z r. 1864 – 65 jako pramen historicko-demografických údajů o slovenských a karpatoruských osadách*. Praha: Česká akademie věd a umění.
- Rozhovor s Annou Baltesovou*. Bohdanovce 14. 6. 2013.
- Rozhovor s Evou Kadukovou*. Bohdanovce 9. 6. 2020.

Matúš Béreš

Rozhovor s Teréziou Vasilovou. Bohdanovce 21. 12. 2019.

Rozhovor so Štefanom Hegedúšom. Bohdanovce 17. 6. 2020.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. 2021. <http://www.statistics.sk> [01. 02. 2021].

Soznam obcí župy Košickej a jej administratívne rozdelenie. Košice.

Stručný vývoj železničnej siete na Slovensku. 2020. <http://www.zeleznicnemuzeum.sk/stranka/strucny-vyvoj-zeleznicnej-siete-na-slovensku/> [15. 12. 2020].

Štátny archív Košice (ŠA KE). Fond Obvodný úrad v Bohdanovciach. 1945. ar. j. 769, šk. 3. *Hlásenie o stave osôb postihnutých rasovou perzekúciou 25. 10. 1945.*

Varsík, Branislav. 1977. *Osídlenie Košickej kotliny III.* Košice: SAV.

Vojenský historický archív Trnava. Fond osobných spisov. 1920. *Tibor Bohdanovský. Životopis.*

KONTAKT

Mgr. Matúš Béreš, PhD.

Katedra spoločenských vied Technickej univerzity v Košiciach

Vysokoškolská 4

040 02 Košice

Slovenská republika

matus.a.beres@gmail.com